

RADIONICE
UNUTRA

BORBA PROTIV

HOMOFBIJE

I MALTRETIRANJA MEĐU MLADIMA

LGBTQ PRAVA
I RAD S MLADIMA

IZDAVAČ:

Regional Info Center
Belgrade, Serbia
E-mail: gayecho@gmail.com
Web: www.gayecho.com

PARTNERI:

Outreach Hannover e.V. (OH) – Germany
Youth Power (YP) – Bosnia and Herzegovina
Association for improvement of modern living skills "Realization" – Croatia

BORBA PROTIV HOMOFBIJE I MALTRETIRANJA MEĐU MLADIMA LGBTQ PRAVA I RAD S MLADIMA

Urednik Predrag Azdejković
Dizajn: Centar za jačanje civilnog društva
Fotografija: Sanketh Rao
Prevod: Elma Husnić

Ovaj priručnik sadrži interaktivne radionice prilagođene radu s odraslima i rješavanju problema s kojima se LGBT + populacija suočava. Priručnik je korišten za obuku "Borba protiv homofobije i zlostavljanja među mladima", a rezultat je provedbe obuke i rada s sudionicima, a kao osnova je korišten Priručnik za trening iz nenasilne razrade konflikata za rad sa odraslima "Nenasilje?" u izdanju Centra za nenasilnu akciju iz Sarajeva.

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

SADRŽAJ

Uvod.....	05
LGBT statistika u Srbiji.....	11
LGBT statistika u Hrvatskoj.....	13
LGBT statistika u Bosni i Hercegovini.....	15
Vršnjačko nasilje zasnovano na seksualnoj orijentaciji i/ili rodnom identitetu.....	17
Stereotipi i predrasude.....	19
LGBTTIQ osnovni pojmovi.....	26
RADIONICE.....	29
Razumijevanje sukoba.....	31
Nasilje.....	33
Predrasude.....	36
Moć.....	40
Uloga spolova u društvu.....	43
Identitet.....	45
Kreativna razrada konflikata.....	47
Ophođenje sa strahom.....	50
Strategije za učinkovitu pomoć.....	51
Nastavak djelovanja.....	53

UVOD

Prema istraživanju provedenom u Srbiji, to je dio globalne kampanje UN-a za LGBT jednakost, veliki postotak srednjoškolaca tolerira nasilje nad vršnjacima drugih seksualnih orijentacija i smatra da je to manje strašno od nasilja nad drugim ljudima. Studija pokazuje da 47 posto učenika misli da njihove LGBT kolege pate od nasilja, 20 posto smatra da bi LGBT učenici trebali biti izbačeni iz škola, a 60 posto opravdava nasilje nad LGBT osobama. Istraživanje koje je prethodno proveo UNICEF pokazalo je da 66 posto dječaka opravdava nasilje nad dječacima koji su homoseksualci, a 17 posto bi nasilno djelovalo protiv njih. Sve to pridonosi stvaranju neprijateljskog okruženja prema LGBT mladima u školama i anketama u drugim zemljama, koje se ovdje mogu primijeniti, pokazuju da takva neprijateljstva utječu na LGBT učenike, njihove ocjene i neki od njih odustaju od škole.

LGBT mladi pate od homofobije, nasilja i nedostatka solidarnosti od svojih vršnjaka ili njihovih učitelja tijekom školovanja. Pokušaji LGBT i Organizacija za ljudska prava u Srbiji da se bave ovim problemom nisu bili plodni, jer za bilo kakve aktivnosti u školama trebate posebnu dozvolu Ministarstva obrazovanja, koje nije bilo voljno surađivati po tim pitanjima. Imajući sve to u vidu te potrebu mladih LGBT za nenasilno obrazovanje i Strategiju mladih EU koja naglašava važnost omogućavanja da svi mladi imaju jednak pristup visokokvalitetnom obrazovanju i osposobljavanju, trebamo pronaći alternativne načine rješavanja ovih problema. Također, sukladno člancima 8. i 10. Ugovora o funkcioniranju Europske unije (UFEU), kao i člancima 21. i 23. Povelje o temeljnim pravima Europske unije, Erasmus Plus promiče, između ostalog, jednakost muškaraca i žena i mjere za borbu protiv diskriminacije temeljene na spolu, rasnoj ili etničkoj pripadnosti, vjeri ili uvjerenju, invalidnosti, dobi ili seksualnoj orijentaciji.

Slična situacija vezana za homofobiju, nasilničko ponašanje i nasilje u školama prisutna je u Bosni i Hercegovini i djelomično u Hrvatskoj. S našim partnerima iz Njemačke radili smo na razmjeni iskustava i znanja te pronalaženju alternativnih načina rješavanja tih pitanja.

Cilj ovog projekta je borba protiv diskriminacije, predrasuda i homofobije u našim lokalnim zajednicama s posebnim osvrtom na obrazovanje mladih i sprečavanje predrasuda i nasilničkog ponašanja temeljenog na homofobiji i nasilju vršnjaka u školama. Iako postoji mehanizam za zaštitu pojedinaca od diskriminacije (na različitim razinama u našim zemljama i općenito u Europi), trebalo bi postojati više aktivnosti usmjerenih na podupiranje pojedinaca pri prijetnjama diskriminacije i nasilja, ali i usmjeravanje na glavninu mladeži kako bi se potaknulo njihovo razumijevanje i stupanj tolerancije. Predlažemo drugi način rješavanja ovog problema putem mreže organizacija mladih i organizacija koje rade s mladima.

6 | LGBTQ PRAVA I RAD S MLADIMA

Borba protiv homofobije i maltretiranja među mladima

U studijskoj posjeti, primjeri dobrih praksa i provedenih metoda te strategija su istraženi, korišteni i usvojeni za razvoj novih alata i metoda u obliku Priručnika za lokalne radionice za mlade o homofobiji i LGBT pravima.

Stvaranjem priručnika radionica o LGBT pravima, homofobiji, nasilju, poštivanju i prihvaćanju razlika dajemo inovativne alate u rješavanju problema homofobije među mladima i zlostavljanju u školama. Također smo uzeli u obzir dobre prakse iz regije i EU te različite pristupe u radu s mladima.

Priručnik sadrži radionice o nenasilnoj komunikaciji, percepciji, sukobima, nasilju, predrasudama i stereotipima, identitetima, nenasilju, suočavanju sa strahom i posredovanju.

Najvažniji aspekt je decentralizacija i imati sudionike iz manjih gradova i zajednica koji su već pokazali interes za zagovaranje LGBT prava i pripremu lokalnog trenera koji će nastaviti rad u svojim zajednicama.

Desetodnevni tečaj, kao glavna mobilnost projekta, usmjeren je na stavljanje priručnika u praksu i preispitivanje s partnerima i sudionicima, istodobno dijeljenjem znanja, alata i metoda, materijala i resursa u obrazovanju osoba koji rade s mladima i nositelja utjecaja, uz primanje vrijednih povratnih informacija o alatima i metodologiji koja će se primjenjivati u konačnoj reviziji i pripremi priručnika.

CILJEVI PROJEKATA SU:

- Podijeliti primjere dobre prakse u organiziranju lokalnih aktivnosti koje se bave pitanjima homofobije i LGBT prava
- Organizirati studijsku posjetu Njemačkoj i sastanke s iskusnim LGBT organizacijama koje rade s mladima i homofobijom
- Podijeliti realnosti iz naših zemalja o postojećoj situaciji homofobije i LGBT prava i prakse naših i drugih nevladinih organizacija koje rade na toj temi
- Izraditi priručnik za razvoj i vođenje lokalnih radionica za mlade o homofobiji i LGBT pravima
- Osposobiti osobe koje rade s mladima o tome kako koristiti priručnik i kako razviti i voditi kvalitetne lokalne aktivnosti za mlade
- Izraditi popis preporuka za uključivanje i rad s lokalnim sudionicima

- Promicati priručnik i drugim osobama koji rade s mladima, nevladinim organizacijama i ostalima koji rade na temu homofobije i LGBT prava
- Promicati aktivnosti i rezultate projekta putem glavnih i LGBT medija
- Stvoriti učinkovite alate za borbu protiv homofobije među mladima i zlostavljanju u školama
- Promicati i ojačati suradnju između nacionalnih i regionalnih organizacija mladih (izravnih i neizravnih korisnika)
- Uvesti u detalje program Erasmus + programa Mladi na djelu KA2 Projekti izgradnje kapaciteta za mlade i osobe koje rade s mladima
- Uvesti procedure i obrasce prijave Erasmus + YiA KA2

KONZORCIJ PROJEKTA:

1. REGIONALNI INFORMACIJSKI CENTAR (RIC) – SRBIJA

Regionalni informacijski centar (RIC) osnovan je u ožujku 2009. godine s ciljem jačanja LGBT populacije kroz informiranje i kulturu. Vrlo je važno da se LGBT populacija ojačava dovoljno da prihvati svoj seksualni identitet i pozitivno ga promatra kako bi se povećao broj LGBT osoba koje ne žive u skrivanju i samo-negiranju.

RIC okuplja homoseksualne muškarce, lezbijke, biseksualne, transeksualne, transrodne, queer i heteroseksualne osobe koje svojim angažmanom pridonose boljem povećanju svijesti o LGBT pitanjima, pravima i kulturi. RIC provodi dva velika i stalna programa koji se nadograđuju i proširuju, a oni su Jačanje LGBT populacije kroz informiranje i obrazovanje, te Jačanje LGBT populacije kroz umjetnost i kulturu. Ključne aktivnosti organizacije su organiziranje kulturnih LGBT događaja tijekom cijele godine kao što je Međunarodni festival queer filma "Merlinka" i održavanje nekoliko LGBT online i tiskanih medija kao što su homoseksualni magazin "Optimist" i portal vijesti "GayEcho".

RIC ima tri stalna uposlenika, 15 suradnika i više od 40 volontera.

2. OUTREACH HANNOVER E.V. (OH) – NJEMAČKA

Outreach Hannover je nevladina, neprofitna udruga osoba iz različitih zemalja, različitih nacionalnosti, i muških i ženskih, koji su našli zajednički cilj za osnivanje udruge. Njezini

glavni prioriteti su promicanje ljudskih prava i građanskog sudjelovanja, građanski aktivizam, obrazovanje mladih i rad s mladima te promicanje svijesti o okolišu i alternativnoj energiji.

Outreach Hannover je udruga koja je usmjerena na promicanje rada s mladima i osnaživanje osoba koje rade s mladima na području interkulturalnog dijaloga i promicanju kulture prihvaćanja i socijalne uključenosti, svijesti o pitanjima okoliša i trendova zaštite okoliša kroz neformalno obrazovanje.

Njeni su osnivači i aktivni članovi imali različita i opsežna iskustva u njihovim zemljama podrijetla, kao i diljem Europe, kao i osobe koje rade s mladima i prvenstveno sudionici / volonteri, a kasnije su sudjelovali u brojnim projektima kao treneri / stručnjaci u područjima kao što su: rad s mladima i neformalno obrazovanje, volontiranje, interkulturalni dijalog, međureligijski dijalog Temelji i vrijednosti EU-a, aktivne građanske i komunikacijske vještine, nenasilna komunikacija.

3. SNAGA MLADIH - BOSNA I HERCEGOVINA

NVO "Youth Power" iz Mostara osnovana je u siječnju 2013. godine od skupine mladih ljudi koji su u prošlosti radili za nekoliko drugih organizacija i koji su odlučili osnovati vlastitu usmjerenost na promicanje zdravog načina života, nenasilnog ponašanja, ravnopravnosti spolova, povezivanje mladih, aktivno sudjelovanje u društvenom životu i odlučivanju, volonterstvo, promicanje kulture, zagovaranje za demokraciju i ljudska prava. Organizacija ima jak tim od sedam uposlenika i više od 30 volontera te trenutno provodi tri programa.

YP stvara društvo s pozitivnim vrijednostima u kojima mladi doprinose toleranciji i interpersonalnom dijalogu, promicanju zdravog načina života, ravnopravnosti spolova, nenasilju i aktivnom uključenju u društveni život i politiku.

Glavne aktivnosti YP-a su: organiziranje radionica, tečajeva, razmjena mladih, savjetovanje, vršnjačko obrazovanje, organiziranje konferencija i različitih događanja.

NVO YP radi na različitim programima na lokalnoj i nacionalnoj razini. Radimo na neformalnom obrazovanju u programu CARE International NWB na temu poboljšanja položaja žena u društvima, sprječavanju rodno uvjetovanog nasilja i promicanju zdravih stilova života.

Radimo na obrazovanju mladih na nacionalnoj razini na temu zapošljavanja mladih; obrazujemo učenike srednjih škola da pišu životopise, kako tražiti prilike za posao i pripremamo ih za intervju za posao (simulator intervju za posao).

Također radimo s osnaživanjem žena u predmetima ravnopravnosti spolova, sprječavanju nasilja nad ženama, dobivanju novih radnih mjesta, upućivanju za nova područja poslovanja, promicanju življenja bez stigme i diskriminacije.

4. UDRUGA ZA UNAPREĐENJE SUVREMENIH ŽIVOTNIH VJEŠTINA "REALIZATION" — HRVATSKA

Udruga za unapređenje suvremenih životnih vještina "Realization" ima za cilj i djeluje na:

- poticanju osobnog razvoja;
- jačanju inicijativa mladih;
- promicanju neformalnog obrazovanja i cjeloživotnog učenja svih slojeva društva;
- promicanju europske svijesti i europskog građanstva temeljenog na interkulturalnosti, demokraciji, znanju i dijalogu.

Udruga „Realization“ organizira redovite radionice i obuke uglavnom nezaposlenih i mladih na lokalnoj i europskoj razini kao partner ili koordinator. Do sada je Udruga bila uključena u različite projekte na području neformalnog obrazovanja, s temama o radu s mladima u sportu, globalnom obrazovanju, volonterstvu, socijalnoj uključenosti, interkulturalnom učenju i dijalogu te nezaposlenosti (mladih) i poduzetništvu.

Udruga „Realization“ je članica neformalne europske mreže društvenog volontiranja kao alata za uključivanje.

Do sada, Udruga „Realization“ provela je više od 25 (Erasmus +) Mladi na djelu tečajeva za rad i razmjenu mladih - kao koordinator projekta, podnositelj zahtjeva i domaćin, s temama sportskog rada mladih, globalnog obrazovanja, vodstva volontera koji rade s mladima, treninzi trenera, europsko građanstvo, interkulturalno učenje i dijalogu, za- pošljavanje mladih i poduzetništvo.

„Realization“ je također sudjelovala na brojnim tečajevima na europskoj razini u raznim zemljama, au većini tih aktivnosti osigurali su barem jednog trenera i / ili voditelja na događaju.

Konzorcij je uspostavljen na temelju zajedničke identifikacije problema / pitanja i uzajamne vizije o tome kako se ti problemi trebaju rješavati.

Sva četiri partnera prethodno su surađivala na različitim projektima. Partneri iz Njemačke, Bosne i Hercegovine i Hrvatske već su više puta surađivali na međunarodnim projektima mladih koje je financirao Erasmus +. Ta tri partnera radila su s partnerom iz

10 | LGBTQ PRAVA I RAD S MLADIMA

Borba protiv homofobije i maltretiranja među mladima

Srbije na dijeljenju primjera dobre prakse u radu s mladima koji su marginalizirani, temama diskriminacije i govora mržnje. Oni su se međusobno podržavali u svojim lokalnim zajednicama za razmjenu materijala, metoda i mogućnosti financiranja. Članovi svake organizacije, kao i volonteri nekih organizacija, u stalnom su kontaktu i svjesni su lokalnih i međunarodnih projekata koje organizacije provode, a posebno pozitivnih ishoda i rezultata koje su proizveli.

Ovaj je priručnik predviđen kao opsežan alat koji će biti koristan za organizacije mladih i osoba koje rade s mladima, koje žele raditi s mladima (s posebnim osvrtom na djecu srednjih škola) na teme homofobije i LGBT prava, s ciljem sprečavanja diskriminacije i zlostavljanja u školama.

Photo by Sharon McCutcheon

LGBT STATISTIKA U SRBIJI

U Srbiji postoji zabluda da LGBT zajednica ima ista prava kao i ostatak populacije, ali to nije tačno. Naša zemlja ima Zakon o zabrani diskriminacije i druge zakone koji štite prava LGBT osoba, i ti zakoni su prilično dobri. Međutim, u svakom društvu provođenje zakona je ključno da bi oni ispunili svoju svrhu. Dakle, potrebna je društvena klima koja potiče provođenje zakona i na taj način svakom pojedincu ulijeva povjerenje u institucije.

U periodu od 2012. do 2015. godine policiji je prijavljeno 40 fizičkih i 30 verbalnih napada na LGBT osobe u Srbiji. Ove ne tako male brojeve slučajeva nasilja nad LGBT osobama treba uzeti sa rezervom, jer istraživači/ce koji/je se bave ovom temom, ukazuju da LGBT osobe prijave samo 10% od ukupnog broja ovih slučajeva zbog straha od reakcije policije ili straha da će prijava dovesti do otkrivanja njihove seksualne orijentacije.

Spomenuta društvena klima u našoj zemlji ukazuje na izrazito visok stupanj društvene stigmatizacije LGBT osoba.

Posljednje istraživanje javnog mnijenja na reprezentativnom uzorku na razini Republike Srbije, koje su proveli GSA i CESID (2010), pokazalo je da 67% građana Srbije smatra da

je homoseksualnost bolest i da se 50% građana Srbije nikada ne bi pomirilo sa činjenicom da je netko od njihovih bližnjih LGBT osoba.

Tijekom 2014. provedeno je istraživanje „Percepcija javnosti u Srbiji o ljudskim pravima LGBTTIQ građana“, koje je pokazalo da tek 10% ispitanih poznaje neku LGBT osobu i da samo 6% ispitanih smatra da su LGBT osobe najviše izložene diskriminaciji u Srbiji.

U Redovnom godišnjem izvještaju Povjerenika za zaštitu ravnopravnosti za 2016. godinu saznajemo da je socijalna udaljenost u Srbiji najizraženija prema pripadnicima LGBT populacije. Četvrtina ispitanika (27%) ne želi da im pripadnici LGBT populacije budu kolege, trećina (34%) ne želi da se s njima druži, polovina (47%) ne želi da LGBT osobe budu odgajatelji njihove djece, dok bi 63% ispitanika imalo nešto protiv da oni sami ili njihova djeca budu u braku s LGBT osobom.

Diskriminacija i nasilje nad LGBT osobama se ne ogledaju samo u fizičkim napadima nakon kojih LGBT osobe sa tjelesnim povredama završe u bolnici. Diskriminacija i nasilje se ogledaju i u tome kada LGBT osobe zbog straha da će biti odbačeni/ne od osoba iz njihovog najbližeg socijalnog okruženja, šute o svojoj seksualnoj orijentaciji ili kada se LGBT osobe plaše da izađu iz kuće ili kada se više puta osvrću oko sebe prije nego što poljube svoju partnericu/partnera ili pomisle da je/ga drže za ruku, jer se to možda nekome neće svidjeti, ili kada LGBT osobe čuju ili pročitaju komentare poput sljedećih: „Ja nemam ništa protiv LGBT populacije, ali ne razumijem zašto moraju da paradiraju u javnosti“ ili „Trebaju ih sve raznijeti, ubiti, zatvoriti u ludnicu, na liječenje i sl“.

LGBT STATISTIKA U HRVATSKOJ

Do sada najveće terensko istraživanje na uzorku LGBTIQ osoba u Hrvatskoj provedeno je tijekom proljeća i ljeta 2013. godine u suradnji Zagreb Pride-a s Lezbijском organizacijom Rijeka – LORI i Queer sportom Split. Istraživanje je provedeno u tri hrvatska grada – Zagrebu, Splitu i Rijeci, a u njemu je sudjelovalo ukupno 690 osoba. Glavni ciljevi istraživanja bili su ispitati iskustva sudionika/ica s nasiljem, diskriminacijom i zločinom iz mržnje na osnovu seksualne orijentacije, spolnog/rodnog identiteta i/ili rodnog izražavanja, ispitati koliko su ispitanice osobe otvorene u svojoj okolini oko svojih identiteta, njihovu informiranost o vlastitim pravima, opće zadovoljstvo i uključenost u aktivnosti namijenjene LGBTIQ zajednici te upoznati se s njihovim iskustvima i potrebama vezanim uz obiteljski život.

Rezultati istraživanja pokazuju da je od 2006. godine čak 73,6% ispitanih osoba doživjelo neki oblik nasilja zbog svoje seksualne orijentacije, spolnog/rodnog identiteta i/ili rodnog izražavanja. Pri tome ispitanice osobe najčešće izvještavaju o doživljaju različitih oblika psihičkog nasilja, zatim seksualnog i na kraju fizičkog. Zabrinjavajuće mali broj osoba (n=53) je doživljeno nasilje prijavio policiji, a otprilike je jednak broj osoba (n=58) koje su nasilje prijavile nekoj od udruga koje se bave zaštitom prava LGBTIQ osoba. Kada govorimo o diskriminaciji, najviše ispitanih osoba (29%) je jednom ili više puta doživjelo diskriminaciju u obitelji, po učestalosti slijedi diskriminacija „u segmentu ugostiteljskih i drugih usluga“ (26,5%).

Istovremeno se prema dobivenim rezultatima može zaključiti da su LGBTIQ osobe u Hrvatskoj danas otvorenije o svojim identitetima. Čak 64,1% sudionika/ca navodi da njihova majka zna za njihovu seksualnu orijentaciju, 47,2% da za nju zna otac, a vrijedan je podatak da 43,6% osoba navodi da njihove kolege/ice s posla ili iz škole/fakulteta znaju za njihovu seksualnu orijentaciju. Postotci za otvorenost o rodnom izražavanju spolnom/rodnom identitetu su i veći. Također, oko 70% ispitanih osoba nikad ili rijetko prilagođava svoje ponašanje na mjestima koja nisu otvorena za LGBTIQ osobe.

Odgovori na pitanja o obiteljskom životu pokazuju da čak 53,43% ispitanih osoba želi registrirati svoju vezu kao životno partnerstvo u matičnom uredu, 35,15% ih planira imati djecu, a 5,09% osoba odnosno njih 35 već ima vlastitu djecu. Do sada je na nekoj od održanih Povorki ponosa sudjelovalo 50,81% ispitanih osoba, a na pitanje „Podržavaš li održavanje Povorki ponosa u Hrvatskoj?“ većina je sudionika/ica iskazala podršku. Povorki te je na korištenoj skali odgovora od 1 do 7 dobivena prosječna vrijednost $M=6,03$ ($sd=1,66$). Većina ispitanih osoba posjećuje LGBTIQ prepoznatljiva mjesta u Hrvatskoj, odnosno samo njih 39 navodi da to nikad ne čine. Od različitih usluga najčešće je korištenje web-sadržaja koje često ili povremeno koristi 74,7% ispitanih osoba, a slijedi korištenje mjesta za druženje koje povremeno ili često koristi 72,6% ispitanih osoba.

Poznavanje relevantnih zakona zabrinjavajuće je slabo, pa tako 19,71% ispitanih osoba navodi da uopće nisu upoznate s odredbama Zakona o suzbijanju diskriminacije, a 29,39% da uopće nisu upoznate s odredbama Kaznenog zakona koje se odnose na LGBTIQ osobe.

Rezultate istraživanja važno je uzeti u obzir prilikom planiranja budućeg rada na poboljšanju položaja LGBTIQ osoba u Hrvatskoj i smanjivanju nasilja i diskriminacije i to prvenstveno kroz osiguravanje zadovoljavajuće primjene postojećih zakona te izgradnju povjerenja LGBTIQ osoba u policiju i/ili pravosuđe kako bi se povećala učestalost prijavljivanja nasilja i diskriminacije.

Photo by Sharon McCutcheon

LGBT STATISTIKA U BOSNI I HERCEGOVINI

Istraživanje javnog mnijenja u BiH na temu homofobije provedeno je tijekom svibnja 2013. godine na reprezentativnom stratificiranom uzorku od 1010 ispitanika/ca, s ciljem utvrđivanja stupnja homofobije u bh. društvu. Ciljevi istraživanja su spoznajni i pragmatički, jer se, osim što se dobija uvid u opću strukturu ispitivane pojave i njenu ekspanaciju, otvaraju mogućnosti za različite oblike aktivnosti s ciljem smanjenja stupnja homofobije u društvu. Glavni rezultati istraživanja ukazuju da, općenito, postoji nizak stupanj senzibilizacije opće populacije prema LGBT osobama – mali broj poznaje problem sa kojima se ova populacija susreće kao i zakonsku regulativu koja se odnosi na ovu oblast. No, mogu se naći i osnove tolerantnosti budući da više od 90 % ispitanih ne bi vršilo fizičko ili verbalno nasilje nad ovom populacijom, a 75% ga ne bi posmatralo pasivno, odnosno pomoglo bi žrtvi nasilja.

Kada je o stupnju socijalne udaljenosti riječ, dobiveni su, uvjetno rečeno, raspolovljeni odgovori ali je stupanj odbijanja ispitivanih oblika socijalne interakcije – susjednih odnosa, poslovnih i prijateljskih – veći od njihovog prihvaćanja.

Istraživanje je pokazalo da su LGBT osobe najmanje prihvaćene / prihvatljive kao prijatelji, potom kao šefovi na poslu, zatim kao radne kolege i na kraju kao susjedi. Iako se po skali socijalne udaljenosti susjedni odnos promatra kao socijalno bliži u odnosu na poslovne odnose, te se, ako je određena grupa u društva odbačena, tu dobijaju i veći stupanj socijalne udaljenosti, u slučaju našeg istraživanja to nije bio slučaj. To je vjerovatno posljedica činjenice da se susjedni odnosi mogu dijelom izbjeći, dok poslovni odnosi pretpostavljaju svakodnevnu interakciju tijekom radnog tjedna i svojevrsnu etiku kolegijalnosti. Prijateljski odnosi, u koju osoba ulaže čitavu svoju osobnost najmanje su prihvaćeni / prihvatljivi za naše ispitanike i ispitanice.

Obiteljske odnose, kada se kroz njih prelomi tema seksualne orijentacije, ispitivali smo kroz prizmu interakcije roditelj–dijete budući da je riječ o dugotrajnom, emotivno prenapućenom odnosu koji traje čitav život. Rezultati pokazuju da bi roditelji pokušali da izbalansiraju odbacivanje LGBT tema iz svog obiteljskog okruženja, u isto vrijeme održavajući kontakt sa djetetom koje je drugačije seksualne orijentacije, različitim taktikama – daleko najčešće ubjeđivanjem, potom prihvaćanjem, podrškom a na kraju i batinama.

Kada je o coming outu riječ, tj. javnom manifestiranju drugačije seksualne orijentacije, tu su dobiveni odgovori koji u natpolovičnoj većini ukazuju na odbijanje. To se naročito pokazuje za ljubljenje na javnom mjestu, što je za ispitanika/cu neprihvatljivo, dok je npr. promjena spola manje neprihvatljiva (za ukupno 59,5 % ispitanika_ca), vjerovatno jer se dešava „unutar četiri zida“ (ovog puta kirurških ordinacija). No, kada je riječ o paradi ponosa, dobiveni suviše nego zanimljivi podaci. Iako je u društvu stvorena lažna slika da su činjenično svi građani/ke BiH protiv održavanja ove manifestacije, da u njoj vide provokaciju, naši ispitanici/e su imali podijeljeno mišljenje, što vjerovatno odražava ideološke i druge polarizacije koje postoje u društvu. Ohrabrujući je podatak da 65,7 % ispitanih smatra da homoseksualne osobe treba tretirati jednako kao sve druge građane/ke, s upozorenjem da se radi o prihvaćenosti na apstraktnoj ravni, a ne u kontekstu neke konkretne socijalne interakcije kao što je to bio slučaj kada smo mjerili stupanj socijalne udaljenosti.

I na kraju, religioznost se pokazala kao najmanje značajan prediktor stavova budući da su u ovom kontekstu najrjeđe dobivane statistički značajne razlike, iako u postotnom smislu osobe koje su deklarativno izjavile da nisu religiozne imaju u nešto većoj mjeri otvorenije stavove prema LGBT osobama. No, kako je religioznost složen fenomen koji se ne može mjeriti samo deklarativnim opredjeljenjem, jer ima i višedimenzionalnu i složenu praktičku dimenziju, zbog nedovoljne operacionalizacije ove varijable i činjenice da se nije pokazala statistički značajnom, nismo je detaljno analizirali sa drugim sociodemografskim obilježjima.

VRŠNJAČKO NASILJE ZASNOVANO NA SEKSUALNOJ ORIJENTACIJI I/ILI RODNOM IDENTITETU

Statistički podaci o problemu vršnjačkog nasilja zasnovanog na seksualnoj orijentaciji i/ili rodnom identitetu u Srbiji. Rezultati istraživanja koja su rađena u našoj zemlji ukazuju na to da je jedan od ključnih problema na kojem je potrebno raditi zaštita LGBT mladih srednjoškolskog uzrasta od nasilja i diskriminacije koje doživljavaju od strane svojih vršnjakinja i vršnjaka.

Istraživanja provedena u našoj zemlji od 2006. do 2016. godine, uglavnom u beogradskim srednjim školama, pokazala su sljedeće rezultate:

- svaki peti ispitanik gay osobama poriče pravo na život i smatra da ih treba istrijebiti;

18 | LGBTQ PRAVA I RAD S MLADIMA

Borba protiv homofobije i maltretiranja među mladima

- 47% srednjoškolske djece smatra da njihovi vršnjaci LGBT učenice i učenici trpe nasilje;
- 80% srednjoškolaca podržalo diskriminaciju nad LGBT osobama, polovina njih ne bi voljela da im LGBT osoba bude blizak prijatelj, dok 35% ne želi LGBT osobu u svom susjedstvu;
- 2/3 svih dječaka se složilo sa stavom da osoba homoseksualne orijentacije zaslužuje fizičko nasilje. Slični rezultati dobiveni su i u drugim istraživanjima;
- 75–85% mladića smatra da je „u redu udariti homoseksualca ako flertuje sa mnom“.

Očigledno je da dugi niz godina unazad veliki postotak srednjoškolaca u Srbiji i dalje tolerira nasilje nad LGBT učenicama i učenicima i smatra ga manje strašnim od nasilja nad drugim osobama.

Photo by Sharon McCutcheon

STEREOTIPI I PREDRASUDE

Korijeni nasilja i diskriminacije leže u STEREOTIPIMA I PREDRASUDAMA o LGBT osobama.
Prvo da razjasnimo pojmove STEREOTIP I PREDRASUDA.

STEREOTIPI su pojednostavljene pretpostavke, sudovi, vjerovanja i mišljenja da svi članovi određene skupine imaju slične osobine, bez obzira na razlike među njima npr. Nijemci su pedantni, Jevreji su škrti, žene su nježne, muškarci su bolji kuhari od žena...

KAKO NASTAJU?

Stereotipi nastaju zbog nepoznavanja i nedostataka informacija o osobi kojoj pripisujemo određene karakteristike zbog pripadnosti određenoj grupi. Kada su jednom stvoreni, stereotipi se teško mijenjaju. Stavove prema drugim ljudima često usvajamo nesvjesno. Na njih od najmlađih dana utječu stavovi najbližih članova obitelji, a kasnije i okruženje. Negativni stereotipi dovode do stvaranja predrasuda.

PREDRASUDE predstavljaju negativna uvjerenja i stavove prema ljudima, skupine ili pojavama. Stvoreni su često prije direktnog iskustva kontakta s tom osobom, grupom ili

pojavom. Predrasude karakterizira izuzetno jaka emocionalna komponenta, najčešće negativna (odbojnost, netolerancija, mržnja).

VJEŽBA

Sve što sam ikada čuo/čula o...

- Lezbejkama
- Gejevima
- Biseksualnim osobama
- Transrodnim/transeksualnim osobama (pišemo na flip chart-u)

NAJČEŠĆI STEREOTIPI O LGBT OSOBAMA

1. Homoseksualnost je bolest.

Netočno.

Da ponovimo, biti LGBT nije mentalna bolest i ne treba da se liječi. Ovo je naučna činjenica i stav najvećih autoriteta u oblasti zdravlja. Svjetska zdravstvena organizacija je taj stav usvojila 1990. godine, a Srpsko ljekarsko društvo 2008. godine. Nakon nekoliko desetljeća istraživanja provedenih od strane zvaničnih svjetskih zdravstvenih organizacija, psiholozi, psihijatri i drugi stručnjaci za mentalno zdravlje su zaključili da su i heteroseksualna i homoseksualna orijentacija normalni aspekti ljudske seksualnosti.

Jedina „terapija“ pri spoznaji o postojanju homoseksualnosti kod neke osobe je, tvrde psihijatri, priprema i same homoseksualne osobe i njenog bližeg i šireg okruženja da prihvate tu činjenicu.

2. Homoseksualnost je veoma rijetko zastupljena kod ljudi ili homoseksualnost je sada češća nego ranije.

Netočno.

Mnoga istraživanja ukazuju na to da je postotak LGBT osoba bio konstantan tijekom povijesti, 5–10% ukupne populacije čine LGBT osobe, i tako je u svim dijelovima svijeta, bez obzira na kulturu, religiju ili društvenu, ekonomsku ili rasnu pripadnost. Danas su samo LGBT osobe vidljivije zbog borbe za svoja ljudska prava. LGBT osobe su naši profesori, vršnjaci, prijatelji i susjedi. Svi znamo mnoge LGBT osobe, bez obzira na to da li smo svjesni toga ili ne.

3. Homoseksualnost se prenosi kao zarazna bolest.

Netočno.

Homoseksualnost, kao ni heteroseksualnost, ne može se prenijeti sa jedne osobe na drugu.

4. Homoseksualnost je neprirodna.

Netočno.

Homoseksualnost je evidentirana kako u životinjskom svijetu, registrirana je među 1.500, a naučno potvrđena kod 500 životinjskih vrsta, tako i u svakoj poznatoj ljudskoj kulturi i tijekom bilo kojeg povijesnog perioda.

5. Homoseksualnost je došla sa zapada da bi uništila Srbiju, toga kod nas nema.

Netočno.

Homoseksualnost je raznolikost ljudske seksualnosti i postojala je i postoji i danas u svim dijelovima svijeta. Također, kao što smo već rekli LGBT osobe čine od 5% do 10% ukupne populacije i taj postotak je konstantan u različitim kulturama, bez obzira na različite moralne vrijednosti, tradiciju i standard određene kulture. Ne postoji nijedan razlog zbog kojeg bi se Srbija razlikovala od ostatka svijeta po ovom pitanju. Smatra se da seksualnu orijentaciju određuje kompleksna interakcija genetskih, hormonskih i čimbenika sredine. Nijedan od ovih čimbenika nije sam odgovoran za određivanje seksualne orijentacije. Samo psihološki i društveni utjecaji ne mogu izazvati homoseksualnost. Jednostavnije rečeno, nauka još uvijek nije dala konačan odgovor na pitanje zašto je netko LGBT ili straight, ali je dala vrlo jasan odgovor da ni roditelji, ni društvo, a ni mediji nemaju utjecaja na to da li će netko biti LGBT osoba ili straight.

6. Homoseksualnost je stvar izbora.

Netočno.

Urađena su brojna istraživanja i ponuđene su mnoge teorije na temu je li se ljudi rađaju kao lezbejke, gejevi, biseksualne ili trans osobe ili to postaju kroz svoja iskustva, odgajanjem ili pod nečijim utjecajem. Rezultati svih tih istraživanja nedvosmisleno ukazuju samo na dvije stvari: seksualna orijentacija nije stvar izbora i ne može se promijeniti. Svi mi svoje seksualne orijentacije postajemo svjesni tijekom procesa razvoja, to nije stvar koju tek odjednom otkrijemo o sebi. Ono što možemo da odaberemo je hoćemo li se ili nećemo ponašati u skladu sa vlastitom seksualnom orijentacijom, odnosno vlastitim osjećajima. Na kraju, ako ste heteroseksualni i smatrate da je istopolna seksualna orijentacija stvar izbora, je li također smatrate da je i heteroseksualnost stvar izbora? Kada ste izabrali svoju seksualnu orijentaciju?

7. Homoseksualnost je isto što i pedofilija.

Netočno.

Međunarodna klasifikacija bolesti (F65.4) definira pedofiliju kao seksualnu sklonost prema muškoj, ženskoj ili djeci oba spola prepubertetskog uzrasta ili u ranom pubertetu.

Statistički podaci kriminalističkih službi u svijetu, kao i oni u našoj zemlji, pokazuju da su pedofili najčešće odrasli heteroseksualni muškarci.

8. U mojoj školi/fakultetu/susjedstvu/gradu nema lezbejki, gejeva, biseksualnih ili trans učenika/ca ili ja nikada nisam upoznao/la učenika/cu koji/ja je LGBT.

Netočno.

Ako izračunaš, znajući da LGBT osobe čine 5% do 10% ukupne populacije, rezultat je da je svaka deseta ili dvadeseta osoba u tvojoj školi lezbejka, gej, biseksualna ili tran-srodna osoba. Ne moramo da se bavimo matematikom da bi tvrdili da sigurno poznaješ veliki broj LGBT osoba, ali da to zapravo ne znaš, zato što LGBT osobe najčešće ne saopćavaju otvoreno svoju seksualnu orijentaciju, jer žive u strahu od negativnih reakcija svog najbližeg socijalnog okruženja na otvoreno ispoljavanje vlastite seksualne orijen-tacije, i zato što se svakodnevno susreću sa predrasudama, diskriminacijom i nasiljem od strane društva samo zato što su LGBT.

9. Organizacije za ljudska prava LGBT osoba žele da šire svoju propagandu i u školama i da tako vrbuju učenike/ce da postanu lezbejke, gejevi, biseksualne ili trans osobe.

Netočno.

Bilo je i bit će pokušaja da aktivisti/kinje za ljudska prava LGBT osoba educiraju uče-nike/ce u školama na teme koje se tiču položaja i života LGBT osoba. Ovaj priručnik je, također, jedan takav pokušaj. Važno je na ovom mjestu naglasiti dvije stvari. Cilj rada sa srednjoškolskom omladinom je da nauče da ne diskriminiraju i ne budu nasilni prema svojim LGBT vršnjacima/kinjama, kao i da razumiju da su njihovi LGBT vršnjaci/kinje svakodnevno izloženi verbalnom i fizičkom nasilju i van školske sredine, da se osjećaju usamljeno i uplašeno, i da veliki broj njih razmišlja o samoubojstvu. Rad sa srednjo-školskom omladinom nema za cilj preobraćanje bilo koga u istopolnu seksualnu ori-jentaciju i svakako nije moguće bilo koga preobratiti u lezbejku, geja, biseksualnu ili trans osobu, čak i da se to želi.

10. Ukoliko u tijeku školskih aktivnosti razgovaramo o homoseksualnosti to će povećati vjerovatnoću da neki/ka od učenika/ca postane LGBT osoba.

Netočno.

Otvoren razgovor o homoseksualnosti u tijeku školskih aktivnosti koje se bave ovom temom je od presudne važnosti za učenike/ce koji su LGBT u smislu uvažavanja njihovog postojanja i stvaranja atmosfere u školi koju će sagledavati kao manje opasnu uko-liko se ova tema spominje. Također, razgovori o homoseksualnosti mogu doprinijeti testiranju validnosti stereotipa i predrasuda prema LGBT populaciji i njihovom odbaci-vanju, i tome da se učenici/ce bolje upoznaju sa ovom temom i nauče da poštuju raz-ličitosti. Više informacija o LGBT osobama sigurno neće utjecati na seksualnu orijentaciju

heteroseksualnih osoba, bez obzira na njihov uzrast.

11. Ako se sprijateljim i družim sa lezbejkom, gejem, biseksualnom ili trans osobom, to može da bude opasno za mene.

Netočno.

Da ponovimo prvo da se bilo koja seksualna orijentacija ne može prenijeti sa jedne osobe na drugu i da nije moguće bilo koga preobratiti da bude lezbejka, gej, biseksualna ili trans osoba, čak i da to želi/mo. A potom da dodamo i to da je vrlo malo vjerovatno da ćete se dopasti vašem/oj novom/oj prijatelju/ici i da će vam se on/ona nabacivati. Zajedno izgrađujete i održavate pozitivan odnos druženja. Sigurno je da ni ti ne izgrađuješ odnose sa svim drugim prijateljima/cama koji se baziraju na dopadanju i nabacivanju. Na kraju, ako se to i dogodi, više je nego u redu da odbiješ bilo koju osobu koja ti se ne sviđa.

Točno.

Istraživanja su pokazala da žrtve vršnjačkog nasilja zasnovanog na seksualnoj orijentaciji i/ili rodnom identitetu mogu biti i učenice i učenici koji u školi imaju prijatelje ili sestru/brata koja/ji je lezbejka, gej, biseksualna ili transrodna osoba. Ipak, i u ovom slučaju ne zaboravite da ste pripadnik/ca većinske skupine u školi i da iz tog položaja možete ravnopravno da razgovarate sa vašim straight vršnjacima, odnosno imate podjednaku moć.

12. Sve LGBT osobe se mogu prepoznati na prvi pogled po načinu kako se ponašaju ili oblače ili sve LGBT osobe izgledaju tako da se gejevi ponašaju kao žene, a lezbejke su muškobanjaste i imaju kratku kosu.

Netočno.

Ukoliko imaš ovakve stereotipne pretpostavke, vjerovatno ćeš pogriješiti. Samo mali postotak LGBT ljudi manifestira navedene stereotipne karakteristike koje se tiču ponašanja ili oblačenja. Slično kao i kod heteroseksualne populacije, individualne razlike su mnogobrojne. LGBT osobe najčešće izgledaju kao i svi drugi ljudi i većina ljudi nikada ne bi na osnovu vanjskih manifestacija, kao što su ponašanje, oblačenje ili izgled, pomislila da je netko lezbejka, gej, biseksualna ili trans osoba. Važno je da na ovom mjestu istaknemo sljedeće dvije činjenice. LGBT osobe veoma često, zbog straha od odbacivanja od strane svog najbližeg socijalnog okruženja ili straha od nasilja, pokušavaju da prikriju svoju seksualnu orijentaciju, odnosno rodni identitet, tako što se prilagođavaju heteronormativnim očekivanjima i trude se da se ponašaju i izgledaju „normalno“. Jedini pouzdan način da znamo nečiju seksualnu orijentaciju ili rodni identitet je da nam to ta osoba direktno saopći.

13. LGBT osobe su promiskuitetne ili LGBT osobe misle samo na seks.

Netočno.

Promiskuitet je oblik seksualnog ponašanja koga karakterizira neodrživost zadovoljenja seksualnih potreba u vezi sa jednim stalnim partnerom. Ovo ponašanje nije povezano sa seksualnom orijentacijom, već je povezano sa vrijednosnim normama i uvjerenjima. LGBT osobe nisu promiskuitetnije od heteroseksualnih osoba.

14. U istopolnim vezama jedan partner/ka je uvek „muško“, a drugi/a „žensko“.

Netočno.

Iako je tradicionalni model heteroseksualne veze jedini model na osnovu koga bi mladi LGBT ljudi mogli organizirati svoje odnose, u istopolnim vezama najčešće partneri/ke ne igraju muške i ženske uloge.

Postoje istraživanja koja ukazuju na veću jednakost i simetričniju raspodjelu obaveza partnera/ki u LGBT vezama u odnosu na heteroseksualne veze, gdje podaci pokazuju da žene i dalje obavljaju značajno veći broj kućnih poslova.

15. Ako je osoba biseksualna onda ima više partnera/ki u isto vreme.

Netočno.

Podsjećamo da je osoba biseksualna ukoliko je emocionalno, fizički i romantično privlače osobe istog i različitog spola. Ova definicija ne podrazumijeva da biseksualne osobe imaju mogućnost da ih privlači više osoba istovremeno. To što biseksualne osobe privlače oba spola samo povećava broj potencijalnih partnera, ali ne i vjerovatnoću fizičkog ili emotivnog povezivanja sa nekim.

16. LGBT osobe ne žele da stupaju u partnerske veze ili veze u kojima su LGBT osobe nisu sretne, stabilne i funkcionalne.

Netočno.

Istraživanja pokazuju da većina LGBT osoba zasniva partnerske veze i da su mnoge od tih partnerskih veza trajne, te da su čimbenici koji utječu na doživljaj zadovoljstva, posvećenost i stabilnost veze veoma slični kod homoseksualnih i heteroseksualnih parova. Možemo da kažemo da su u emotivno-psihološkom smislu lezbejske i gej veze potpuno iste kao i heteroseksualne. Ono što je ovdje najvažnije istaknuti je da je vidljivost heteroseksualnih veza nešto što se uvijek podrazumijeva dok je vidljivost LGBT veza privilegija rijetkih parova. Veoma jaka društvena stigmatizacija LGBT osoba utječe na to da LGBT veze nisu vidljive u javnosti. Također, veliki broj LGBT osoba nije saopćilo svoju seksualnu orijentaciju obitelji i prijateljima zbog čega njihove veze ostaju nevidljive i nepostojeće za njihovo najbliže socijalno okruženje. LGBT partnerske veze su često bez zajedničkih prijatelja i društvene podrške koja bi pomogla održavanju i dugotrajnosti odnosa.

17. Ne treba dozvoliti LGBT parovima da usvajaju djecu ili djeca koju bi odgajali LGBT roditelji postat će i sama homoseksualna ili djeca koju bi odgajali LGBT roditelji imala bi probleme u razvoju.

Netočno.

U Srbiji, a i svijetu, takoreći svi LGBT ljudi odrasli su u heteroseksualnim obiteljima. Istraživanja rađena u svijetu, u zemljama u kojima su zakonski prepoznati brakovi ili partnerstva LGBT osoba, pokazuju da u obiteljima gdje su djecu odgajali LGBT roditelji nema više LGBT djece, nego u obiteljima gdje su djecu odgajali heteroseksualni roditelji. Istraživanja su također pokazala da se ne razlikuju djeca odgajana od strane LGBT roditelja i od one odgajane od heteroseksualnih roditelja, i da je njihov razvoj jednak u najvažnijim područjima – inteligenciji, socijalno-psihološkoj prilagodljivosti i popularnosti među vršnjacima. Važnije od svih rezultata istraživanja je istaknuti to da djeci koja žive u obiteljima sa LGBT roditeljima jedino što može da šteti je susretanje sa predrasudama prema roditeljima koji su LGBT.

PREDRASUDE PREMA LGBT OSOBAMA SU U KORIJENU HOMOFBIJE – IRACIONALNOG STRAHA ILI MRŽNJE KOJI SU ZASNOVANI NA SEKSUALNOJ ORIJENTACIJI RAZLIČITOJ OD HETEROSEKSUALNE I/ILI RODNOM IDENTITETU RAZLIČITOM OD HETERONORMATIVNOG.

Jedan od razloga zbog kojeg nastaju stereotipi je nedostatak osobnog poznanstva sa osobama iz skupine o kojoj imamo stereotipno mišljenje. Straight osobe koje poznaju makar jednu javno deklariranu LGBT osobu imaju znatno manje negativnih stereotipa o LGBT populaciji.

LGBTTIQ OSNOVNI POJMOVI

Da bismo upoznali LGBTTIQ osobe možda je najbolje da prvo razjasnimo osnovne pojmove vezane za ovu skupinu.

SPOL – društvena, zakonska i medicinska klasifikacija bioloških karakteristika koja je određena na osnovu reproduktivnih organa i genitalija. Osobe dijeli na samo dvije kategorije: muškarce i žene.

ROD – subjektivni osjećaj pripadnosti određenom spolu. Podrazumijevati ponašanje, stavove, crte osobnosti koje društvo oblikuje u određenoj kulturi i povijesnom periodu (oblačenje, maniri, aktivnosti, izbor profesije) a koji u javnosti određuju status osobe kao muške ili ženske.

SPOLNI IDENTITET – unutrašnji, osobni doživljaj pripadnosti određenom spolu, koji ne mora da se podudara sa biološkim spolom osobe.

RODNI IDENTITET – individualni osjećaj prihvaćanja rodni uloga koji ne zavisi od spola koji je pripisan rođenjem. Podrazumijeva osobni konstrukt koji može biti u skladu sa

društveno propisanim definicijama spola/roda ili ih može negirati, prevazilaziti i mijenjati.

SEKSUALNA ORIJENTACIJA – Pitanje emotivne, romantične i/ili seksualne privlačnosti prema drugoj osobi

LEZBEJKA – žena koju emocionalno i/ili fizički uglavnom privlače druge žene.

GEJ – muškarac kojeg emocionalno i/ili fizički uglavnom privlače drugi muškarci.

BISEKSUALNA OSOBA – osobe koje emotivno i erotski privlače na osobe istog i različitog pola.

TRANSRODNA OSOBA – osoba čiji rodni identitet i/ili rodno izražavanje nije u skladu sa tradicionalnim rodnim ulogama i normama. Transrodne osobe su one osobe čiji rodni identitet nije u skladu sa njihovim spolom, odnosno imaju snažan osjećaj psihičke pripadnosti suprotnom spolu. Transrodne osobe najčešće ne žele da operativnim putem prilagode spol. Transrodnost se ne odnosi na seksualnu privlačnost, već na rodni identitet.

TRANSSEKSUALNOST – oblik transrodnosti koga karakterizira ekstremni nesklad rodnog identiteta i (genetskog, gonadnog, anatomske) spola. Jednostavnije rečeno, transseksualne osobe muškog spola osjećaju se kao žene zarobljene u tijelu muškarca, a ženskog spola kao muškarci zarobljeni u tijelu žene. Kod transseksualnih osoba postoji trajna potreba za hormonsko-kirurškim prilagođavanjem tijela, najčešće se radi o dvije varijante: trans-muškarcima (iz ženskog u muški) i trans-ženama (iz muškog u ženski). Interseksualna osoba – Osoba koja se rađa sa spolnim i reproduktivnim organima koji nisu definirani kao izričito ženski ili muški. U prosjeku 1 od 2000 beba se rodi sa nekim od interseksualnih stanja.

QUEER (KVIR) – Queer je ranije u engleskom jeziku korišten kao pogrdan naziv za neheteroseksualne osobe. Ovaj termin su LGBTTIQ osobe zatim preuzele kako bi opisivale same sebe. Neke osobe posebno cijene ovaj termin zato što označava prkos i zato što obuhvata različitost – ne samo gejeva i lezbejki već i biseksualnih, transrodnih i interseksualnih osoba, kao i heteroseksualne osobe koje sebe vide ili žive svoj život van heteropatrijarhalnih normi.

HOMOFOBIIJA – strah, netolerancija ili mržnja prema seksualnim manjinama. Internalizirana homofobija – Strah od vlastite seksualnosti i/ili mržnja prema sebi zbog vlastite seksualne različitosti. Nastaje kao posljedica negativnih stereotipa koje stvara opresivna zajednica.

COMING OUT, AUTOVANJE, AUTOVATI SE – Priopćiti svoju drugačiju (neheteroseksualnu) seksualnu orijentaciju prijateljima, roditeljima ili bilo kome drugom.

Zašto je autovanje TEŽAK PROCES ZA MNOGE LEZBEJKE I GEJEVE?

Zbog mnogobrojnih stereotipa i predrasuda u odnosu na lezbejke i gejeve, autovanje za njih predstavlja veliki izazov koji može izazvati emocionalne patnje. Kada prvi put postanu svjesni privlačnosti u odnosu na osobe istog spola, lezbejke i gejevi mogu se osjećati usamljeno i kao da su „drugačiji”. Takođe mogu strahovati da će biti odbačeni od strane obitelji, prijatelja, suradnika, vjerskih institucija. Pored toga, lezbejke i gejevi su vrlo često meta diskriminacije i nasilja. Ako se još uvijek boriš s osjećanjem krivice povezanim s vlastitom seksualnom orijentacijom ili rodnim identitetom, bolje je da pričekas sa autovanjem. Autovanje od tebe zahtijeva veliku količinu snage i hrabrosti, stoga je potrebno da se osjećaš dobro u vezi svoje seksualne orijentacije ili rodnog identiteta.

PITANJA ZA SVE NAS

- Koji jezik i termine upotrebljavamo svakodnevno – na poslu u školi, na fakultetu?
- Uključujemo li i kako pitanje prava na seksualnu orijentaciju u svom radu?
- Je li poznajemo nekog geja ili lezbejku? Kako su oni dio naših života?
- KAKAV PRIMJER DAJEMO DJECI?

RADIONICE

RAZUMIJEVANJE SUKOBA

Ciljevi radionice su:

- razumijevanje razlike između sukoba i nasilja
- analiza sukoba
- otvaranje mogućnosti shvatanja sukoba kao signala i šanse za promjenu
- nerazumijevanje važnih čimbenika koji utječu na razradu sukoba

Glavna pitanja

- Kakva poimanja sukoba postoje?
- Kakva je veza između sukoba i nasilja?
- Koji modeli ponašanja u sukobu se daju prepoznati?
- Šta je sve utkano u sukob, zbog čega on nastaje?
- Kakve uobičajene uloge strana u sukobu su prepoznatljive?
- Šta mi se ne dopada u mom ponašanju u sukobima i kako to mogu da promijenim?

Branstorming: Sukob (asocijacije)

BAROMETAR

Sudionici se na osnovu pročitane izjave postavljaju u barometar sa spolovima „Slažem se“ i „Ne slažem se“ sa izjavom. Nakon postavljanja svi imaju priliku da obrazlože svoje mišljenje zašto stoje tu gdje stoje, ne komentirajući mišljenja i izjave drugih.

Izjave:

- Loše je imati sukobe.
- Ako su interesi suprotstavljeni sukob se ne može riješiti.
- Moć određuje rješenje sukoba.
- I žrtva je odgovorna za sukob.

Brainstorming: Sukob nastaje zbog...

Brainstorming: Koje su vrste ponašanja u sukobu?

ŽIVOT NA OTOKU

Sudionici se podijele u male skupine. Kaže im se da se nalaze na pustom otoku i da nema načina da ga napuste. Radi organiziranja zajedničkog života treba da se dogovore i uspostave zajednički sistem pravila. Svaka mala grupa ima 10 minuta vremena da se dogovori o svojim pravilima, koja se potom prezentiraju pred svima.

U sljedećem koraku se zamoli da iz svake skupine jedna osoba volontira. Volonteri se izvedu van prostorije i obavijeste se da će svatko od njih biti poslan na neki novi otok, sa uputstvom da se odmah po dolasku na taj otok ponašaju u neskladu sa pravilima življenja tog otoka, te da pokušaju da ih promjene ili bojkotiraju. Nakon 10 minuta boravka „pridošlica“ na svojim novim otocima se vježba završava i evaluira.

Evoluciona pitanja:

Kako se grupa nosila sa konfliktom koji je nastao?

Kako su se „pridošlice“ osjećale u svojoj ulozi kršitelja pravila, a kako „starosjedeoci“ kada je došlo do nepoštovanja njihovog sistema?

Tko je bio u ulozi žrtve, a tko u ulozi nasilnika?

Kakve veze ovo ima sa stvarnim životom?

NASILJE

Ciljevi radionice su:

- Razrada pojma nasilja u društvu
- Razvoj svijesti o različitim poimanjima nasilja
- Otvaranje pitanja odgovornosti za nasilje u društvu

Glavna pitanja:

- Kakve sve vrste nasilja postoje?
- Tko snosi odgovornost za nasilje u društvu?
- Koje uloge postoje u situacijama nasilja?
- Kako reagiramo na nasilje u društvu?

Brainstorming: Nasilje (Asocijacije)

Sudionici upisuju svoje asocijacije na nasilje

BRAINSTORMING: NASILJE

Na podu se nalaze papiri sa dole navedenim izjavama. Svaki sudionik uzima po dvije izjave i stavlja ih u barometar sa spolovima Jeste nasilje – Nije nasilje. Nakon što su sve izjave postavljene otvara se rasprava bi li netko pomjerio položaj neke izjave, zašto i kako to ostali vide...

Izjave:

- Peder
- Trandža
- Feget
- Tko je u vašoj vezi muško, a tko žensko?
- Stop fem
- Ana Brnabić ne treba da priča o populacionoj politici
- Gej muškarci su odgovorni za epidemiju HIV-a
- Trans žene nisu prave žene
- Imam pravo da mom partneru ne kažem da sam trans
- Prostituciju ne treba legalizirati
- Imam gej prijatelje i oni su protiv gej parade
- Ja sam protiv gej brakova, jer je brak prevaziđena i patrijarhalna institucija
- Ne želim da svojim partnerima kažem svoj HIV status
- Zašto bilo kome moram da kažem da sam gej
- Moji roditelji su prihvatili što sam lezbejka, ali ne pričamo o mom ljubavnom životu
- Muško za muško
- Ti samo još nisi našla pravog muškarca

Djeca istopolnih parova bi bila ismijavana i maltretirana u školi, zato sam protiv gej usvajanja
Gej muškarci su lijepi, obrazovani, kulturni i razumiju se u modu
Ženskim tenisom vladaju lezbejke
Gej muškarci ne treba da budu učitelji
Trebalo bi kriminalizirati namjerno zaražavanje HIV-om
Ako ste u prethodnih šest mjeseci imali analni seks ne možete biti dobrovoljni davalac krvi
Kanada je zamjenila izraze majka i otac sa roditelj 1 i roditelj 2
Surogat majka i donatorka jajne ćelije nemaju prava da viđaju dijete i sudjeluju u njegovom odgoju
Donator sperme nije otac
Zar nije bolje dijete dati na usvajanje gej paru nego da bude u sirotištu
Gej muškarci su promiskuitetni
Mogla bi da se ponašaš malo ženstvenije
Ako ne vole muškarce, zašto se lezbejke oblače i trude da izgledaju kao muškarci?
Men only party
Na radionici mogu da prisustvuju samo žene
Od svih davanja za LGBT projekte samo 20% ide na lezbejske projekte: Najveći dio novca se odvađa za projekte namijenjene gej muškarcima.
Ne mogu da razumijem LGBT osobe koji su vjernici

Gej muškarci su u filmovima mahom prikazani stereotipno i feminizirano
Dreg kraljice ismijavaju i omalovažavaju žene
Cis muškarac i cis žena
Trane žene i žene ne mogu da se bave dregom
LGBT aktivistima je samo bitan novac i što je situacija gora to je njima bolje
Neki od najvećih svjetskih umova u povijesti bili su homoseksualci
Homoseksualnost se može naći u prirodi u preko tisuću životinjskih vrsta

Brainstorming: Vrste nasilja

Koje vrste nasilja prepoznajete?

PREDRASUDE

Ciljevi radionice su:

- Suočavanje sa vlastitim i tuđim stereotipima i predrasudama
- Osvještavanje uloge predrasuda pri izgradnji vlastitog mišljenja

Glavna pitanja

- Odakle potječu predrasude i stereotipi?
- Kako se ophoditi sa vlastitim i tuđim predrasudama?
- Kakva veza postoji između predrasuda i diskriminacije?

Asocijacije

Svaki sudionik ima 30 sekundi da napiše nekoliko prvih asocijacija na zadane teme. Poslije svake teme, papiri sa ispisanim asocijacijama se zalijepe na zidne novine... Nakon završenog pisanja svi odlaze do zida i u tišini čitaju ono što je napisano.

Teme: Navijači, LGBT aktivisti, biseksualci, transvestiti, lezbejke, baletani

Navijači

Nasilje
Divlji
Vučić
Arkan
Mladi
Nezaposleni
Lažni patriotizam
Manijaci
Horde zla

Huligani
Nered
Nasilje
Homofobi
Dileri
Buka
Nacionalizam
Zlo
Fašisti
Pivo

Reklame
Krtina
Strast
Nostalgija
Povezanost
Masa
Sport
Kreativnost
Privilegije
Bahatost

LGBT aktivisti

Prevaziđeno
Zatvoreni krugovi
Suštinsko nerazumijevanje
Borci za ljudska prava
Prava
Sloboda
NVO
Manjina
Otvorenog uma
Mladi
Aktivni

Nerazumijevanje
Mijenjanje svijeta
Empatija
Pokušaj
Soroševi plaćenici
Pederi
Feminizam
Hrabrost
Spremnost
Kreativnost
Vjera
Jedinstvo

Sukobi
Osobni interesi
Borba
Vrijednosti
Prava
Glasno
Međusobna nesnošljivost
Biznis
Boban
Isto sranje drugo pakovanje

Biseksualci	Bi ne bi	Jako mali postotak pravih
Otvorenost	Diskriminirani	Neopredjeljenost zbog
Laž	Nevidljivi	straha
Prirodno	Osuđivani	Oba spola
Žive život punim plućima	Seksi	Ne postoje
Ljudi	Budućnost	Nevidljivi
Seksualni	Osuda od strane društva	Otvorenog uma
Nepostojeći	Ljudska prava	
Transvestiti	Šminka	Komično
Težina	Haljine	Mračno
Osjećaji	Štikle	Nesretno
Prostitucija	Perike	Visoko
Dobar osjećaj za oblačenje	Huver FBI	Lady Boys
Šarenilo	Merlinka	Maska
M-Ž	Strah od nasilja	Mrežaste čarape
Ž-M	Nevidljivost	
Čudaci	Tužno	
Lezbijke	Dvije mame	Seksi
Opasnost	Sloboda	Sise
Slatkoća	Prava	Dupe
Dragost	Snažne žene	Ljubav
Kurčenje	Militantne	Lepa Mladenović
Na bolje položaja od gej	Gay	Borba
muškaraca	Lude	Hrabrost
Drugarice	Feministkinje	Buč
Ljubav	Kamiondžijke	Rubi Rouz
Baletani	Ružno	Profesionalci
Lijepa noge	Tragično	Preslatko
Vidljive, istaknute prepone	Umjetnici	Umjetnost
Pederi	Predrasude	Noge
Helanke	Seksi	Predanost
Budža	Zgodni	Snaga
Unihop	Napaljeni	Senzualnost
Buržoazija	Perfekcionisti	Preljepost
Lijepo	Umjetnici	Umjetnost
Seksi	Feminizirani	Savršena građa

BAROMETAR

Jedan kraj prostorije „Slažem se“ dok je drugi „Ne slažem se“. Sudionici se svojim tijelma poredaju u odnosu na izjave.

Izjave:

- Ja imam predrasude
- Ja imam pravo na moje predrasude
- Mislim da postoje korisne predrasude
- Predrasude uvijek vode prema diskriminaciji

RAD U MALIM SKUPINE NA TEMU PREDRASUDE

Sudionici se podijele u male skupine u kojima svaki od sudionika ispriča ili opiše jedno iskustvo kada je netko nastupio prema njima sa predrasudama. Svaka osoba ima 5 minuta da ispriča svoju priču.

Svaki sudionik u malim skupine ispriča i opiše situaciju kada je on ili ona nastupio prema nekoj osobi sa predrasudom.

Rasprava u plenumu: Šta mi je bilo teže ispričati i doživjeti od te dvije situacije? Zašto?

BRAINSTORMING: ODAKLE POTJEČU PREDRASUDE?

Neznanje
Zatvorenost
Strah
Od roditelja
Neiskustvo
Religija
Manjak empatije

Povijest
Od sredine
Škola
Neprihvatanja
Tradicije
Kulturni identitet
Obrazovanje

Lijenost
Mediji
Kulturfašista
Disney
Epske pjesme

MOĆ

Ciljevi radionice su:

- Definicija pojma moći
- Analiza veze između moći i nasilja
- Analiza institucionalne moći
- Prepoznavanje vlastitih potencijala / moći

Glavna pitanja:

- Šta sve može da čini moć?
- Tko ima moć?
- Na koji način moć utječe na proces razrade sukoba?
- Kako se ophoditi sa strahom od posjedovanja moći?

Brainstorming: Moć

ZRAKOPLOV

Izbor grupa/pojasa za spašavanje

Sudionicima je ponuđeno da izaberu po jedan pojas za spašavanje/grupu (na pojasevima je pisalo ime skupine):

- mladi
- policija
- stari ljudi
- LGBT aktivisti
- osobe sa invaliditetom
- feministice
- mediji
- multinacionalne kompanije
- vlada
- mirovnjaci
- donatori

Sudionici sjede u krugu sa pojasevima za spašavanje. Rečeno im je sljedeće: Sudionici koji predstavljaju istu grupu čine par. Svaki par predstavlja jedan glas. Parovi se ne mogu razdvajati. Svi zajedno letite zrakoplovom na međunarodnu konferenciju sa temom Nasilje u svijetu i mogućnosti djelovanja. Vi biste na toj konferenciji predstavljali grupu koju ste prethodno izabrali. Iznenada pilot vas upozorava da uslijed tehničkih poteškoća svi moraju da napuste zrakoplov za manje od sat vremena. Međutim, broj padobrana govori da ih nema dovoljno za sve – 3 para će ostati bez njih. Pilot ima svoj padobran i nije spreman da ga ustupi bilo kome.

Vrijeme za razmišljanje

Svaki par treba da napiše razloge zašto smatra da bi oni trebali da dobiju padobran i time obezbijediti nastavak svog puta na konferenciju i rada na ophođenju sa nasiljem u svijetu. Zatim će svaki par izabrati svog glasnogovornika. Imate 5 minuta da to uradite

Prezentacija skupina

Nakon što su skupine završile prethodni zadatak zamoljeni su da se predstave svima, po redu i objasne razloge zašto je važno da oni budu spašeni. Imaju po tri minute za prezentaciju.

Donošenje odluka u parovima

Nakon prezentacije, parovi imaju 5 minuta da razgovaraju o tome tko bi trebao da dobije padobran i da se odluče za 5 grupa kojima će dati svoj glas, no ne smiju da glasaju za sebe. Glasanje je tajno – parovi ispisuju na papiru listu od 5 skupina.

Glasanje

Na velikom papiru stoji lista svih skupina koje se nalaze u u zrakoplovu. Facilitatori upisuju glasove pored svake skupine. Tri para koja budu imala najmanje glasova ne dobivaju padobrane i moraju da skinu svoje pojaseve za spašavanje. Ukoliko rezultat bude neriješen, pilot izjavljuje da neće čekati na njihovu presporu odluku, da imaju 5 minuta da odluče, inače će se katapultirati iz zrakoplova da spasi svoj život i ostavi zrakoplov da se sruši zajedno sa svima njima. Stoga moraju opet da glasaju.

Diskusija

- Kako ste izabrali koju ćete skupinu predstavljati?
- Koliko ste zadovoljni skupinom koju ste prezentirali?
- Koliko je bilo teško pravdati osobno preživljavanje?
- Kako vam je bilo odlučiti se za to kome ćete dati svoj glas?
- Kako ste izabrali kome ćete dati svoj glas?
- Kako se predstavnici neizabranih skupina osjećaju?
- Što ste naučili iz ove vježbe?

ULOGA SPOLOVA U DRUŠTVU

Ciljevi radionice su:

- Preispitivanje izvora vlastitog muško, ženskog i drugog identiteta
- Preispitivanje društveno predodređenih rodnih uloga
- Preispitivanje veze između nasilja i društveno nametnutih uloga
- Prepoznavanje i preuzimanje osobne odgovornosti za uloge spolova u društvu
- Aktivniji odnos prema uzorcima diskriminacije spolova

Glavna pitanja:

- Kakva poimanja različitih uloga muškaraca i žena u društvu postoje?
- Odakle potječu tradicionalne uloge spolova u društvu?
- Kakva uzajamna povezanost postoji između uloga?
- Na kome i kada leži odgovornost za kreiranje uloga spolova u društvu?

BRAINSTORING: KAKVI SU MUŠKARCI? – KAKVE SU ŽENE?

Sudionici se podijele u tri skupine: žensku, mušku i ostali

Svi sudionici dobivaju po papirić i imaju 30 sekundi da napišu prvu asocijaciju na zadanu temu, kako bi se dobile prve asocijacije i obezbijedila anonimnost. Nakon toga papirići se pakupe i sve asocijacije zapišu na zidne novine. Sudionicima se ponudi da dodaju još nešto ako žele.

Ženska skupina: Kakve su žene?

Muška skupina: Kakve su žene?

Nebinarna skupina: Kakve su žene?

Ženska skupina: Kakvi su muškarci?

Muška skupina: Kakvi su muškarci?

Nebinarna skupina: Kakvi su muškarci?

Ženska skupina: Kakve su nebinarne osobe?

Muška skupina: Kakve su nebinarne osobe?

Nebinarna skupina: Kakve su nebinarne osobe?

Nebinarna skupina se ubacuje, ako postoje nebinarni sudionici treninga.

ČASOPISI

Podjela u tri skupine od kojih je jedna ženska, jedna muška i jedna mješovita

Uputstvo za rad:

Imate 45 minuta da potražite u novinama i časopisima koje smo vam dali stvari koje

povezujete sa današnjom temom, ulogom spolova u društvu, te da nakon što je svatko pronašao bar 2-3 stvari, porazgovarate o tome unutar male skupine, odredite šta ćete od toga prezentirati u plenumu za vrijeme od 10 minuta i odredite osobu koja će to prezentirati.

Ponuđene su dnevne novine, magazini, časopisi, strani, ženski, muški...

Jedna osoba iz svake skupine prezentira ostalima glavne točke iz razgovora koji je vođen do maksimum 10 minuta. Sve tri skupine imaju svoje prezentacije, jedna za drugom, a eventualni komentari i pitanja slijede tek nakon što sve skupine prezentiraju svoje najvažnije točke.

Diskusija, komentari u plenumu.

KAKO SAM POSTAO/ POSTALA MUŠKARAC/ŽENA? KAKO NISAM POSTAO/POSTALA MUŠKARAC/ŽENA? ŠTA JE UTJECALO NA TO?

Formirajte slobodnim odabirom četiri male skupine u kojima ćete razgovarati na temu Kako sam postao/postala muškarac/ žena, odnosno kako nisam postao/postala muškarac/žena. Imate 20 minuta vremena. Razgovor u malim skupinama ostaje među vama – neće biti izvještaja plenumu o sadržaju vaših razgovora.

Pomoćna pitanja za male skupine:

S kim i s čim sam se igrao/la kao dijete?

Kakvu odjeću sam nosio/la?

Koje mi je bilo najdraže zanimanje u djetinjstvu?

Tko su mi bili idoli?

Kakvi su bili moji roditelji?

Kakva očekivanja su mi bila upućena od strane okoline, kao dječaku/djevojčici i kasnije?

BRAINSTORMING: ULOGE SPOLOVA U DRUŠTVU

Šta je uloga žene u društvu?

Šta je uloga muškarca u društvu?

Rasprava u plenumu:

Šta mi je važno ili zanimljivo u vezi ovih asocijacija?

Koju međusobnu vezu vidite između uloga spolova u društvu?

IDENTITETI

Ciljevi radionice su:

- Osnaživanje sudionika
- Suočavanje sa razlikama
- Razgradnja straha od različitosti

Glavna pitanja:

- Šta utječe na izgradnju osobnog identiteta?
- Šta utječe na izgradnju nacionalnog identiteta?
- Kakvu važnost ima nacionalni identitet i zašto?
- Kakva veza postoji između različitih identiteta u smislu uzajamnog definiranja?
- Kako se ophoditi sa razlikama?
- Šta je to što stvara doživljaj ugroženosti prava na vlastiti identitet?

Mojih pet identiteta

Svatko za sebe zapiše svojih pet identiteta. Zatim se identiteti čitaju redom, jedna po jedna osoba a svi koji se prepoznaju u nekom od pročitanih identiteta treba kratko da ustanu.

BRAINSTORMING: ŠTA SVE UTJEČE NA FORMIRANJE IDENTITETA?

Društvo

Savjest

Obitelj

Samopoštovanje

Genetika

TV

Mediji

Tradicija

Jelena Karleuša

Odgoj

Privilegije

Ekonomija

Obrazovanje

Putovanje

Materijalno stanje

Mjesto rođenja

Razgovor

Radionice

Seks

Droge

Talenti i sklonosti

Dostupnost

BAROMETAR

Bolje se razumijem s ljudima koji govore mojim jezikom.

Bolje se razumijem s ljudima iste seksualne orijentacije.

Ja sam patriot.

ŠARENE OČI

U više navrata, sudionici se razvrstavaju po skupine, pristupajući papiru koji leži na podu a na kojem stoji jedna od sljedećih izjava:

Ja imam brata i sestru, Ja imam brata, Ja imam sestru, Ostali
Ja imam tužne oči, Ja imam zelene oči, Ja imam plave oči, Ja imam šarene oči, Ja imam nasmijane oči, Ostali

Ja volim da čitam, Ja volim umjetnost, Ja volim sport, Ja volim burek, Ostali

Ja sam sa područja bivše Jugoslavije, Ja sam iz Europe, Ja sam sa planete Zemlje, Ja sam sa Balkana, Ostali

Živio/la sam na više mjesta, Živio/la sam u jednoj državi, Živio/la sam u socijalizmu, Ostali

Ja sam gej, Ja sam peder, Ja sam biseksualac, Ja sam trans, Ja sam lezbejka, Ja sam kvir, Ostali

RIJEKA IDENTITETA

Svatko napiše za sebe na pet papira po jednu od stvari koje vam puno znače u životu. Svi papiri se skupe i postave u sredinu prostorije u obliku široke rijeke. Jedan po jedan sudionik prelazi rijeku, idući kamen po kamen (papir sa natpisom nekog identiteta), obrazložavajući pritom zašto su stali baš na taj kamen (koji može biti papir koji je napisao netko drugi, a sa kojom se osoba može identificirati).

KREATIVNA RAZRADA KONFLIKATA

Ciljevi radionice su:

- Analiza i isprobavanje naučenog u konfliktnim situacijama
- Razgradnja straha od sukoba

Glavna pitanja:

- Kako se ophoditi sa prijetećim situacijama?
- Kakva odgovornost postoji u ulozi posmatrača nasilja?
- Koje jake i slabe strane imaju uloge žrtve, nasilnika i posmatrača?
- Kakve mogućnosti za akciju postoje kao odgovor na konfliktnu situaciju?
- Kakve mogućnosti akcije postoje kao odgovor na strukturno nasilje?

NASILNIK, ŽRTVA, POSMATRAČ

Sudionici su podijeljeni u tri skupine. Svaka grupa ima po jednu od uloga: „nasilnik“, „žrtva“ ili „promatrač“. Skupine pripremaju zidne novine na teme:

Kako izgleda promatrač/žrtva/nasilnik?

Koje osobine oni imaju?

Koje osjećaje bude u meni?

Koje su jake strane ovih uloga?

NASILNIK

Osobine:

naučeno ponašanje
neznanje
ograničenost
agresivnost
psihički nestabilan
emocija bijesa
namjera
mizantrop

Osjećaji:

sažaljenja
prezir
bijes
razumijevanje
strah
nemoć
bespomoćnost

Jake strane:

moć
rupe u zakonu
odobranje
šutnja
manipulacija
patrijarhat
relativizacija
normalizacija

ŽRTVA

Osobine:

Introvertan
Slabost
Drugačiji
Agresivni
Uplašeni
Osvetoljubivi
Ograničeni
Iskompleksirani
Pesimisti
Nezadovoljni

Osjećanja:

Suosjećajan
Prijezir
Poistovjećivanje
Ravnodušnost
Nerazumijevanje

Jake strane:

Snaga
Građenje samopoštovanja
Fleksibilni
Ljubazan
Samostalnost
Zreliji

POSMATRAČI

Osobine:

Imaju empatiju
Imaju hrabrosti
Osnaženi
Informirani
Odložena reakcija
Podržavaju nasilje
Pasivni
Bez empatije

Osjećanja:

Nezainteresirani
Uplašeni
Nije moja stvar
Neosvješteni
Osnaženi
Dio psihologije skupine
Đenoveze sindrom
Indirektno podržavanje
Tolerantni na nasilje

Osjećanja:

Ljutnja
Razumijevanje
Apatija

Jake strane:

Snaga
Moć promjene

Nakon pripreme zidnih novina, skupine imaju zadatak da pripreme skulpturu koja bi oslikavala njihovu viziju te uloge.

Priprema scene:

Razvoj scene koja mora da sadrži strukturno ili kulturno nasilje. Skupina se podijeli u dvije podskupine i obe skupine rade u dvije odvojene prostorije na istom zadatku. Zadatak skupine je da prvo prikupe teme za scenu, a da zatim rade na pripremi jedne od njih.

Prikaz i analiza scena

Mogućnosti promjene i utjecanja na strukturno ili kulturno nasilje.

OPHOĐENJE SA STRAHOM

Ciljevi radionice su:

- Suočavanje sa emocijama u stresnim situacijama
- Isprobavanje novih oblika ophođenja sa strahom

Glavna pitanja:

- Koje su uobičajene reakcije u stresnim situacijama i zašto?
- Kakve mogućnosti reakcije postoje kada se ima strah?

SITUACIJA U KOJOJ SAM OSJETIO/LA STRAH

Podjela u male skupine u kojima se razgovara na temu „Situacija u kojoj sam osjetio/la strah“.

Po povratku u plenum urediti zidne novine na temu: Kakve su bile emocije dok ste pričali?

I na temu: Dok sam slušao/la osjećao/la sam...

MOJI STRAHOVI — ODAKLE POTJEČU?

Svatko za sebe da razmisli i zapiše na temu „Moji strahovi“ i „Odakle potječu“. Imaju 20 minuta za rad. Nakon toga su papiri pokupljeni i zalijepljeni na zidne novine koje su pročitane.

STRATEGIJE ZA UČINKOVITU POMOĆ

PRELIMINARNI AKCIJSKI KORACI

1. Prepoznati predrasude
2. Formirati cilj na temelju izvora predrasude
  - Promijeniti negativna uvjerenja
  - Promijeniti negativne stavove
  - Promjeni diskriminirajuće ponašanje
3. Odrediti najsigurniji i najučinkovitiji način rješavanja predrasuda.
4. Odlučiti koju strategiju koristiti.

STRATEGIJE

1. Smanjiti napetost
  - a. Zamoliti osobu da govori pozitivno o sebi.
  - b. Ispričati priču
  - b. Pohvaliti osobu ili razgovarati o nečemu što imate zajedničko.
2. Potom odabrati strategiju

Pristup individuacije

Pokušati privući osobu da vidi druge kao pojedince umjesto članove nepoželjne skupine.

- Istaknuti stvari o članu ciljne skupine koje se razlikuju od percepcije.
- Reći im nešto o ciljanom članu kako bi ih osoba mogla upoznati i poštovati ih kao pojedince.

Prekategorizacija ili zajednički pristup identitetu

Neka drugi vide kako je ciljna skupina slična drugima i da dijeli slične ciljeve.

- Istaknuti stvari koje osoba i ciljna skupina imaju zajedničko.
- Raspraviti o pitanjima koja utječu i na osobu i ciljnu skupinu
- Razmisliti o drugim načinima kako bi osoba mogli vidjeti stvari iz druge perspektive.

Pristup sukobu

Istaknite nedosljednost postupaka i navodnih uvjerenja osobe.

- Istaknuti izjavu kao potencijalnu predrasudu
- Pitati osobu misli li da bi svi ljudi trebali biti jednako tretirani, a zatim istaknuti kako njihovi stavovi proturječe tomu.
- Pitati pojedinca cijene li raznolikost i podsjetiti ih kako bi mogli nepravedno stereotipirati druge.

Sučeljavanje može osobu razljutiti i uzrokovati da se istrese ili traži osvetu. Osoba bi RIJETKO trebala koristiti ovaj pristup

KORACI AKCIJE

1. Budite spremni

Znate u jednom ćete trenutku čuti ili vidjeti nešto neprikladno ili diskriminirajuće. Budite onaj koji će istupiti! Budite spremni i morate znati što ćete reći i kako ćete to podnijeti.

"Zašto to govoriš"?

"Stvarno misliš što si upravo rekao"?

Prepoznajte ponašanje

2. Istaknite nečije ponašanje kako bi im pomogli da čuju što zapravo govore.

"Dakle, ono što sam čuo da govoriš je da sve studente-sportaše ne zanimaju akademici"

Žalba na načela

3. Pozovite viša načela osobe.

"Uvijek sam mislio da si pošten." Šokira me kad čujem da si rekao nešto tako pristrano. "

Postavi granice – povucite crtu

4. Ne možete kontrolirati druge, ali druge možete učiniti svjesnima onoga što nećete tolerirati.

"Nemojte više govoriti rasističke šale ili koristiti taj jezik u mojoj prisutnosti. Ako to učiniš, otići ću. "

Pratite ove korake ako napravite ovakve izjave.

Pronađi saveznika / budi saveznik

Potražite istomišljenike i izgradite snagu u brojkama.

Izvor: www.tolerance.org

Razmotrite njihovu perspektivu

- Zamislite što osoba misli / osjeća
- Zamislite da ste u toj situaciji
- Zamislite da ste ta osoba
- Što želite da netko učini za vas?

NASTAVAK DJELOVANJA

PODRŽAVANJE UGNJETAVANJA >>>>>>> SUOČAVANJE S UGNJETAVANJEM

Aktivno sudjelovanje: Govoriti opresivne viceve, odbacivati ljude iz ciljnih skupina, namjerno izbjegavati članove ciljne skupine, diskriminirati članove ciljne skupine, verbalno ili fizički uznemiravati članove ciljne skupine.

Poricanje: Potiču opresiju negiranjem potlačenosti članova ciljne grupe. Nije aktivni opresor, ali negiranjem postojanja opresije, staje na stranu opresora.

Prepoznavanje, bez djelovanja: Svjesna je tlačiteljskih postupaka od strane sebe ili drugih i njihovih štetnih učinaka, ali ne poduzima ništa da zaustavi takvo ponašanje. To je nedjelovanje posljedica straha, nedostatka informacija, zbrke oko toga što učiniti. Iskustva nelagode zbog kontradikcije između svijesti i djelovanja.

Prepoznavanje, djelovanje: Svjesno je ugnjetavanja, prepoznaje ugnjetavajuća djelovanja sebe i drugih i poduzima mjere da ga zaustavi.

Edukacija sebe: Poduzimanje akcija kako bi se saznalo više o ugnjetavanju i iskustvima i baštini članova ciljne skupine čitanjem, prisustvovanjem radionicama, seminarima, kulturnim događajima, sudjelovanjem u raspravama, pridruživanju organizacijama ili grupama koje se protive opresiji, pohađaju društvene akcije i događaje.

Edukacija drugih: Prelazak izvan samo-edukacije na pitanja i dijalog s drugima. Umjesto da zaustavljate opresivne komentare ili ponašanja, također uključite ljude u raspravu kako biste podijelili zašto se protivite komentaru ili akciji.

Podupiranje, poticanje: Podrška drugima koji govore protiv ugnjetavanja ili koji rade na tome da budu više uključeni u članove ciljne skupine, podržavajući druge koji govore, formirajući savezničku skupinu, pridružujući se koalicijskoj skupini.

Inicirati, sprječavati: raditi na promjeni pojedinačnih i institucionalnih aktivnosti i politike koje diskriminiraju članove ciljne skupine, planirati obrazovne programe ili druge događaje, raditi na usvajanju zakona koji štite članove grupe od diskriminacije, a izričito je bitno da su članovi ciljne skupine puni sudionici u organizacijama ili grupama.

Kada se suočim sa diskriminacijom, trebam:

1. Zalagati se za ono u što ja vjerujem, čak i ako mislim da sam jedini.
2. Reći nešto kad netko napravi diskriminirajuću oznaku

3. Uraditi nešto kad netko tretira nekog nepošteno
4. Misliti o tome kako se osjeća osoba koja je diskriminirana

SCENARIJI:

Pitanja za raspravu:

Jeste li ikada rekli nešto što niste mislili? Jeste li razmislili o tome kako bi netko drugi to prihvatio?

Mislite li da ljudi ponekad diskriminiraju više na temelju njihove percepcije da su pojedinci imali izbor u svom stanju nasuprot nečemu što je izvan njihove kontrole?

Scenarij 1

Družite se sa suigračima, a jedan od njih daje vrlo uvredljiv komentar o nečijoj navodnoj seksualnoj orijentaciji. Oni i dalje sarkastično govori da neće biti u sobi s tim suigračem na putovanjima. Smatraš da je to neprikladno.

Šta ćeš uraditi?

Scenarij 2

Upisan si u razred i znaš da ćeš biti odsutan nekoliko puta zbog putovanja sa timom. Vaš profesor izjavljuje da bi, ako postoje neki učenici-sportaši u razredu, vjerojatno bi trebali od toga odustati jer je vjerojatno da neće proći razred.

Što ćeš uraditi?

Scenarij 3

Hodate iz svlačionice svog tima ispred svlačionice drugog tima i čujete bijele igrače koji govore pogrdne komentare o suigraču dok koriste riječ na "N".

Šta ćeš uraditi?

IZDAVAČ:

PARTNERI:

PODRŠKA:

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union